

**Polska
leksykografia
autorska**

*Mojej Mamie,
nauczycielce i poetce*

Katarzyna Wojan

**Polska
leksykografia
autorska**

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2024

Recenzent
dr hab. Anna Kozłowska, prof. UKSW

Redaktor Wydawnictwa
Jerzy Toczek

Projekt okładki i stron tytułowych
Filip Sendal

Na okładce scan fragmentu słownika *Słownictwo estetyczne Cypriana Norwida*, red. J. Chojak,
Uniwersytet Warszawski, Warszawa 1994, seria Słownikowych Zeszytów Tematycznych /
Uniwersytet Warszawski. Prace Wydziału Polonistyki.
Pracownia Słownika Języka Cypriana Norwida, z. 3, s. 134

Skład i łamanie
Maksymilian Biniakiewicz

Publikacja sfinansowana finansowana ze środków Prorektora ds. Badań Naukowych
Uniwersytetu Gdańskiego oraz Prodziekana ds. Nauki i Współpracy Międzynarodowej
Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański, 2024
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-657-9

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

Od Autorki	7
CZĘŚĆ PIERWSZA WPROWADZENIE DO LEKSYKOLOGRAFII AUTORSKIEJ	
Źródła leksykografii autorskiej	11
Na początku była glosa.....	11
Konkordancje – nie tylko do Biblii.....	16
Mamotrekty, czyli piersią wykarmione	18
Różne imiona leksykografii	21
Idiolekt jako „pieczęć osobowości”	25
W kontinuum badań idiolektalnych	38
Słownikarskie utrwalanie idiolektu.....	55
Idiolekty słownikarzy	59
Rozmaitość rodzajów leksykografii autorskiej.....	64
Funkcje słowników	64
Wokół typologii słowników	67
Wyodrębnione typy i formy utworów słownikowych	75
Aforystykony	82
Fotocytatografia	83
Pierwsze utwory z zakresu polskiej leksykografii pisarskiej	86
Największe dzieła narodowego słownikarstwa idiolektalnego	87
Kilka słów ogólnych.....	87
<i>Słownik języka Adama Mickiewicza</i>	87
<i>Słownik języka Jana Chryzostoma Paska</i>	89
<i>Słownik polszczyzny Jana Kochanowskiego</i>	91
<i>Internetowy słownik języka Cypriana Norwida</i> oraz słowniki tematyczne	93
Słowniki języka Juliusza Słowackiego	95
<i>Słownictwo pism Stefana Żeromskiego</i>	95
Słowniki nowe.....	97
<i>Słownik osobliwości leksykalnych Stanisława Wyspiańskiego</i>	97

<i>Słownik języka Maurycego Mochnackiego</i>	98
Słowniki języka Waława Potockiego.....	99
Zwodnicze tytuły	100
Bibliografia polskiej leksykografii autorskiej	102
Układ i zawartość bibliografii	102
Zasady ekscerpcji i rejestracji materiału	104
Literatura cytowana we <i>Wprowadzeniu do leksykografii autorskiej</i>	106

CZĘŚĆ DRUGA

BIBLIOGRAFIA POLSKIEJ LEKSYKOLOGRAFII AUTORSKIEJ

Wykaz skrótów.....	149
Słowniki i wykazy stricte idiolektalne	153
Słowniczk i indeksy archaizmów.....	161
Indeksy wyrazów i form	167
Glosaria i słowniczk do dzieł	171
Słowniki wersyfikacyjne (rymów).....	181
Słowniki i indeksy frekwencyjne oraz listy rangowe	183
Słowniki inwersyjne i indeksy (a tergo).....	190
Onomastykony i indeksy nazw	192
Konkordancje.....	198
Słowniki encyklopedyczne personalne.....	205
Słowniki encyklopedyczne utworów	207
Słowniki i wykazy pseudonimów i kryptonimów	208
Słowniki anagramów i palindromów.....	211
Skorowidze do dzieł	212
Fotocytatografia	213
Korpusy elektroniczne.....	215
Bazy danych	216
Aforystykony	217
Pogranicze leksykografii	329
Antysłowniki.....	330
Podsumowanie.....	332
Indeks osób	333

Od Autorki

Niniejsze opracowanie jest próbą zaprezentowania polskiego dorobku w dziedzinie leksykografii autorskiej w odzwierciedleniu bibliograficznym. Leksykografia autorska, której przedmiotem opisu jest idiolekt danej osoby, zwykle pisarza, od dawna szczyli się licznymi i niebagatelnymi osiągnięciami na polu teorii i praktyki. Jej wytwory określone są jako słowniki idiolektalne.

Monografia została podzielona na dwie zasadnicze części. Część pierwsza zawiera wprowadzenie do idiolektografii, które ma charakter ogólnego zarysu wybranych zjawisk, pojęć i rzeczy słownikarskiej, w tym przekrojowych zagadnień będących domeną idiolektologii. Opisuje etapy kształtowania się tego rodzaju słownictwa, którego zaczątków upatruje się w glosotwórstwie. Szkic ujawnia również prace pozostające w maszynopisach, jak też projekty obecnie realizowane i zapowiadane nowości.

Część drugą opracowania stanowi materiał bibliograficzny w wyborze, którego konstrytuantami są wykazy utworów słownikowych. Obejmuje on lata wydań słowników autorskich 1755–2023, zaś zbiór aforystykonów otwiera dzieło datowane na 1614 rok. Wprowadzono doń podział rzeczowy. Zgromadzony materiał bibliograficzny cechuje się dużą różnorodnością zarówno pod względem typologicznym utworów leksykograficznych, jak i przedmiotu prezentowanych w nich opisów lingwistycznych. Usystematyzowane materiały bibliograficzne mogą posłużyć do jego całościowej charakterystyki w rozmaitych perspektywach, m.in. historycznej, oceny aktywności naukowej i wydawniczej. Będą przydatne do rekonstrukcji dziejów leksykografii idiolektalnej i prześledzenia jej rozwoju. Zebrany materiał faktograficzny, liczący blisko 2400 pozycji, umożliwi dokonanie szerokiej i wszechstronnej analizy oraz oceny aktualnego stanu i kondycji polskiego słownictwórstwa, zarówno w sensie jakościowym, jak i ilościowym. Uzmysławia ogrom dokonań i różnorodności utworów słownikowych, a także zróżnicowania ustrukturuowanych opisów języka autorów. Jak dotąd na gruncie rodzimym nie powstała monografia w pełni poświęcona leksykografii autorskiej, albo – jak wolą idiolektolodzy – idiolektalnej.

CZĘŚĆ PIERWSZA

**WPROWADZENIE
DO LEKSYKOLOGRAFII AUTORSKIEJ**

Źródła leksykografii autorskiej

Na początku była glosa...

Początki leksykografii autorskiej¹, tj. skupiającej się na języku osobniczym (idiolekcie) danego autora lub autorów, są dość odległe, bowiem korzeniami sięgają czasów starożytnych, przedślnikowych², i są związane z glosotwórstwem, którego istota polegała na komentowaniu i objaśnianiu niezrozumiałych słów i sensów przez dodawanie glos. Jak podaje *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, pierwotnie termin glosa (z gr. *glōssa* ‘język’³) oznaczał „komentarz lub wyjaśnienie do innego tekstu podstawowego. [...] Najprostszą formą glosy było podanie synonimu w tym samym języku co tekst podstawowy lub w języku potocznym [...]”⁴. Od zarania dziejów sporządzano preskryptywne glosariusze do poszczególnych tekstów i ważnych autorów⁵. Z biegiem lat glosariusze jako forma słownikowa utrwaliły się w leksykografii idiolektalnej⁶. W światowej praktyce leksykograficznej tworzono je do dzieł najwybitniej-

¹ W niniejszym *Wprowadzeniu do leksykografii autorskiej* wykorzystuję wybrane fragmenty artykułu mojego autorstwa *Dorobek polskiej leksykografii autorskiej*, opublikowanego w „Biuletynie Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 2023, nr 79, s. 97–128. Ich treści zostały w znaczącym stopniu zmodyfikowane; zawierają istotne rozszerzenia, uzupełnienia i komentarze. Nie jest to wersja tożsama ani pod względem zaprezentowanych treści, ani tym bardziej objętościowym.

² Zob. L.L. Šestakova, *Ruskaâ avtorskaâ leksikografiâ. Teoriâ, istoriâ, sovremennost’*, Moskva 2011, s. 7.

³ Słowo *γλῶσσα* oznacza „język, tak w rozumieniu organu wymowy, jak i systemu komunikacyjnego. W obydwu tych znaczeniach wyraz ten przeniesiony został na grunt łaciny już w starożytności” – za: J. Soszyński, *Glossa biblijna jako problem badawczy*, „Studia Źródłoznawcze” 2017, t. 55, s. 127–128.

⁴ J. Reczek, [hasło] *Glosa* [w:] *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, red. S. Urbańczyk, Wrocław 1978, s. 100.

⁵ O glosowanych konkordancjach zob. np. R.R.K. Hartmann, G. James, *Dictionary of Lexicography*, London–New York 1998, s. 10.

⁶ L.L. Šestakova, *Ruskaâ avtorskaâ leksikografiâ...*, s. 93–94. Por. O.M. Karpova, *Slovari âzyka russkih pisatelej*, Moskva 1989.

szych twórców – Williama Szekspira, George’a Bernarda Shawa, Aleksandra Puszkina i in. Stosunkowo niedawno zaistniał też nowy typ słownika – idioglosariusz⁷ (ang. *ideoglossary*), włączający jednostki leksykalne (idioglosy) z kognitywnymi cechami, tj. jednostki stanowiące reprezentację zawierającą informacje o świecie osobowości językowej pisarza i jawiące się jako kluczowe dla rozumienia i interpretacji jego tekstów⁸.

Warto przypomnieć wczesne praktyki glosatorskie – przyjrzyć się temu, jak rodziła się i kształtowała świadomość językowa i leksykograficzna autorów (także kopistów), którzy z biegiem czasu z glosatorów słów stawali się wprawnymi słownikarzami.

Najdawniejsze glosy spotyka się w tekstach akadyjskich i sumeryjskich z połowy III tysiąclecia p.n.e., a także chińskich z przełomu III i II tysiąclecia p.n.e.⁹; nie występują one natomiast w hebrajskiej Biblii¹⁰. Do najstarszych prac egzegetycznych należą glosaria do indoaaryjskich tekstów sakralnych Wed¹¹ powstałych przypuszczalnie między XV a V wiekiem p.n.e. i zredagowanych w sanskrycie wedyjskim. Słownictwo ksiąg wedyjskich z czasem osiągnęło na tyle wysoki stopień archaizacji i abstrakcji, że prowadziło to do niezrozumienia znaczeń, a tym samym istoty przekazów (co było wynikiem rozziewu leksykalno-semazjologicznego w relacji języków sanskryckich – wedyjskiego i wersji późniejszej). Najślynniejszym traktatem, mającym charakter glosariusza do hymnów *Rygwedy*, był *Nighantu* anonimowego autora bądź też wielu autorów różnych generacji. *Nighantu* stanowił ustrukturuwany niealfabetyczny wykaz (ponad tysiąca) agnonimów, tj. trudnych, niejasnych i rzadkich słów występujących w sanhitach. Systematyzował leksykę w porządku onomazjologicznym (tematyczno-pojęciowym), co formalnie upodabnia go do tezaurusa. Gromadził teonimie i terminy teologiczne, a w odrębną grupę ujmował homonimy i słowa, których zasięg występowania ograniczał się wyłącznie do *Rygwedy*¹². Następne słynne dzieło traktatowe *Nirukta* (sansk. *nirukti* ‘przekład; objaśnienie’) należało do Jąski¹³ (V wiek p.n.e.), staroindyjskiego gramatyka. Był to rozwinięty i nader obszerny glosowany komentarz

⁷ W dorobku leksykografii rosyjskiej znajduje się fundamentalny czterotomowy *Slovar’ ęzyka Dostojevskogo. Idioglossarij*, gl. red. Ū.N. Karaulov, Moskva 2008–2021.

⁸ Na temat nowego typu słownika wypowiedają się m.in. N.L. Čulkina, K.È. Kasymaliev, *Idioglossarij kak tip slovarâ pisatelâ*, „Vestnik Rossijskogo universiteta družby narodov. Seria: Teoria ęzyka. Semiotika. Semantika” 2015, № 3, s. 141.

⁹ V.G. Gak, [hasło] *Leksikografiâ* [w:] *Lingvističeskij ènciklopedičeskij slovar’*, red. V.N. Ārceva, Moskva 2002, s. 258.

¹⁰ Za: B. Kaczyńska, *Wokabularz trydencki jako przykład leksykografii średniowiecznej*, „Studia Źródłoznawcze. Commentationes” 2019, t. 57, s. 50.

¹¹ V.G. Gak, [hasło] *Leksikografiâ*..., s. 258.

¹² Zob. O.A. Vološina, *Nighantu kak instrument semantičeskogo analiza gimnov Rigvedy* [w:] *Problemy bliźnej i dałnej rekonstrukcii*, Moskva 2017, s. 192–208. Zob. też: L. Sarup, *The Nighantu and the Nirukta: the oldest Indian treatise on etymology, philology and semantics: critically edited from original manuscripts and translated for the first time English, with introduction, exegetical and critical notes, indexes and appendices*, Delhi 1998 (jest to dzieło Jąski w opracowaniu Sarupa).

¹³ Zob. edycję dzieła: R. von Roth, *Jąska’s Nirukta: sammt den Nighantavas*, Göttingen 1852.

do *Nighantu*, a zarazem najstarszy indyjski traktat o etymologii, filologii i semantyce, a przy tym przekazujący pierwsze wiadomości o gramatyce¹⁴.

W antycznej Grecji zaczątki słowników stanowiły glosy do utrwalonych w VI wieku p.n.e. na piśmie poematów Homera *Iliady* i *Odysei*, służące objaśnianiu niezrozumiałych, przestarzałych wyrazów¹⁵ (glosy pełniły funkcję metajęzykową). Były wykorzystywane w propedeutyce filologii; w dydaktyce kształcenia młodzieży ich przydatność wzrastała. Dla Rzymian zaś, uległych wysokiej kulturze Hellady, słowniki okazywały się nieodzowne nie tylko do recepcji poczytnych dzieł greckiej literatury i filozofii, ale też odczytu dawnych tekstów własnych¹⁶. Glosy umieszczane były albo na marginesach tekstu (glosy marginalne), albo nad wyrazami w tekście (glosy interlinearne); inną praktyką stało się odrębne wypisywanie niejasnych wyrazów wraz z odpowiednią ich wykładnią. Glosy bywały też przypadkowymi dopiskami. Pierwotne zestawienia glos wówczas nie miały jeszcze charakteru układu homogenicznego, nie stanowiły zwartych i strukturalnie spójnych całości. Zbiory układano w następujący sposób: „Osobno przepisywano słownictwo mów cycerońskich czy wybranych ważnych poetów starożytnych, tzw. materiał scholii, które zawierały przede wszystkim cytaty z poetów rzymskich (np. *Metamorfoz* Owidiusza czy *Eneidy* Wergilego) i dawały objaśnienia do nich, a osobno słownictwo traktatów gramatycznych”¹⁷.

Glosy interpretacyjne były stosowane nie tylko w dydaktyce kształcenia filologicznego, ale też do egzegezy kodyfikacji justyniańskiej i podstawowych zbiorów prawa kanonicznego¹⁸. Głosowania ksiąg autorytatywnych dokonywali teologowie i filozofowie¹⁹. W wiekach średnich rzeczony termin glosa „zyskał jeszcze jedną konotację – specyficznej formy komentarza przepisywanego wraz z wyjaśnianym tekstem, najpierw szkolnego, w sztukach wyzwolonych (przede wszystkim gramatyce), później zaś biblijnego lub prawniczego”²⁰.

Średniowieczne zbiory glos składały się na glosariusze – listy słów zawierające parafrazy bądź ekwiwalenty przekładowe (słownikowe). Konceptyjne glosariusze o charakterze specjalnym, konstytuujące autonomiczną całość, jak na przykład botaniczne, medyczne, prawnicze, teologiczne itd., miały eksponować materiał niezbędny do przeprowadzania studiów z określonej dziedziny wiedzy. Dziś natomiast glosariusze mają szeroki zakres; stanowią typ słownika terminologicznego jednojęzycznego lub przekładowego.

¹⁴ Za: O.A. Vološina, «*Nirukta*» Āsī i «*Aṣṭadhāi*» Panini kak dva napravleniā razvitiā drevneindijskoj lingvističeskoj mysli [w:] *Indoeuropejskoe āzykoznanie i klassičeskaā filologiā* – XXII, St.-Peterburg 2017, t. 1, s. 145–153.

¹⁵ Zob. *Wprowadzenie* [w:] *Rozariusze z polskimi glosami*. Internetowa baza danych, <https://rozariusze.iip.pan.pl/oprojekcie/wprowadzenie> [dostęp: 7.05.2023].

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Zob. A. Szymańska, *Glossa ordinaria jako podsumowanie osiągnięć glosatorów* [w:] *Okresy przejściowe – ustrój i prawo*, red. J. Przygodzki, Wrocław 2019, s. 13.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ J. Soszyński, *Glossa biblijna jako problem badawczy...*, s. 128.

Z XIII-wiecznej tradycji spisywania glosariuszy wyrosło również słownictwo wschodniosłowiańskie²¹. Ówczesne, z reguły anonimowe, wytwory piśmiennicze nazywano azbukownikami; służyły one jako słowniczki do objaśniania nieznanych słów występujących w księgach Pisma Świętego. Najstarszym takim źródłem jest dodatek do nowogrodzkiej Księgi Kormczej (*Кормчая книга Новгорода Великого*) z 1282 roku, mieszczący objaśnienia do 174 wyrazów proveniencji greckiej, hebrajskiej i cerkiewnosłowiańskiej oraz biblijnych nazw własnych²². Azbukowniki nosiły znamiona tezaurusa; zawierały informacje filologiczne (objaśnienia, zwykle w postaci glos, obcych słów niezbędne do zrozumienia tekstów przekładu) wzbogacone o wiadomości encyklopedyczne. Struktury późniejszych azbukowników miały porządek alfabetyczny.

Glosami interpretacyjnymi obficie opatrywano Pismo Święte w celu m.in. eksplikowania realiów biblijnych²³. Zresztą sama Biblia, jako arcydzieło i kanon tekstów, dostarczała bogatego materiału do objaśnień słownikowych, filologicznych deskrypcji i komentarzy²⁴. Niektórzy badacze wyróżniają termin glossa, definiując go jako typ komentarza²⁵. Jak dowiadujemy się z historii glosografii, „glossy w swej pierwotnej postaci są niczym innym jak konspektem, na podstawie którego nauczyciel mógł w koherentny sposób wykladać treść i interpretację danej księgi biblijnej, zachowując bez trudności ciągłość i zwartość wykładu”²⁶.

Liczne wystąpienia polskich glos odnotowuje się w średniowiecznych łacińskojęzycznych kazaniach, tak autorów polskich, jak i obcych. Glosy wykorzystywane były w duszpasterstwie; stały się istotnym elementem rozwoju religijnej sztuki oratorskiej²⁷.

Pod koniec XIII wieku w Europie upowszechnił się pod nazwą *Glossa ordinaria* zbiór gloss do wszystkich ksiąg biblijnych (tj. komentarz do całej Biblii, ułożony według kolejności wersetów); jego zebranie i redakcję przypisuje się Anzelmowi z Laon (zm. w 1117 roku)²⁸, kanonikowi tamtejszej kapituły wykładającemu Pismo Święte.

²¹ O tym zob. m.in. L. Citko, *Piśmiennictwo i nazewnictwo staroruskie na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego: wybrane problemy*, Białystok 2019, s. 79–82.

²² L.N. Puškarev, [hasło] *Azbukowniki* [w:] *Lingvističeskij ěnciklopedičeskij slovar’...*, s. 19.

²³ Zob. E. Deptuchowa, M. Frodyma, *Glosowane rozariusze łacińskie jako źródło w badaniach nad średniowieczną polszczyzną*, „Język Polski” 2018, nr 98, z. 3, s. 85. Na temat glosowania tekstów biblijnych zob. też J. Soszyński, *Glossa biblijna jako problem badawczy...*, s. 127–137.

²⁴ Por. P. Żmigrodzki, *Wprowadzenie do leksykografii polskiej*, Katowice 2003, s. 126.

²⁵ Jacek Soszyński termin „glossa” stosuje w znaczeniu „postaci przekazu tekstu biblijnego z dołączonym komentarzem, ujętym w ramy specyficznego układu lustra strony, łączącego tekst księgi biblijnej wyróżniony większym liternictwem i umieszczeniem w odrębnej kolumnie, z tekstem komentarza ujętym w zespół uwag (glos) zgromadzonych w osobnej kolumnie lub kolumnach obok tekstu komentowanego (glosy marginalne) i między wierszami tekstu komentowanego (glosy interlinearne). *De facto* glossa urasta więc do rangi gatunku literackiego [...]” – J. Soszyński, *Glossa biblijna jako problem badawczy...*, s. 128.

²⁶ *Ibidem*, s. 132.

²⁷ Ks. K. Panuś, *Kaznodziejstwo*, t. 2: *Kościół w Polsce od średniowiecza do baroku*, Kraków 2022, s. 34.

²⁸ Zob. E. Deptuchowa, M. Frodyma, *Glosowane rozariusze łacińskie...*, s. 85; J. Soszyński, *Glossa biblijna jako problem badawczy...*, s. 131 i nast.

Identyczne miano nosi dzieło *Glossa ordinaria* do korpusu prawa rzymskiego twórcy włoskiego jurysty Accursiusa²⁹ (ur. 1181/1185 – zm. 1259/1263).

W średniowiecznych kompilacyjnych słownikach łacińsko-łacińskich, z reguły encyklopedycznych, tłumaczono „za pomocą łaciny głównie trudniejsze łacińskie wyrazy, które pochodziły m.in. z dzieł poetów starożytnych, a później także z Biblii oraz z pism ojców Kościoła itd. Podawano w nich wiadomości z zakresu ortografii, etymologii, retoryki, składni, przyrody czy medycyny. Powstawały zatem ogromne kompendia wiedzy”³⁰.

Glosowane słowniki łacińsko-łacińskie, zwane rozariuszami, granariuszami, brevilogami i wokabularzami³¹, są ważnym przedmiotem polskich badań historycznojęzykowych³². Nauka polska może poszczycić się realizacją projektu *Rozariusze z polskimi glosami. Internetowa baza danych*³³. Jego celem stało się: „zbadać i porównanie wybranych XV-wiecznych łacińsko-łacińskich słowników zawierających polskie glosy, które za wcześniejszymi badaczami określiliśmy mianem »rozariuszy«. Niemniej priorytetowym celem było systematyczne opisanie tej polskiej leksyki pod względem semantycznym i gramatycznym”³⁴. Stworzona leksykograficzna baza danych daje możliwość wyszukiwania rekordów w trzech kategoriach: „Słownik: Lista haseł [oraz] Lista glos”, „Konkordancja” i „Źródła”.

Jako przykładowe opracowanie z zakresu glosografii polskich rękopiśmiennych zabytków mediewistycznych wymienić można *Glosy polskie rękopisu „Sermones de tempore et de sanctis”...* wydane przez Romana Laskowskiego i Józefa Reczka³⁵. Zabytek przedstawia zbiór tekstów kaznodziejskich w języku łacińskim z przełomu XIII i XIV wieku autorstwa Peregryna z Opoła (ur. 1260 – zm. ok. 1333), śląskiego dominikanina i spowiednika księcia Władysława opolskiego (Władysława Opolczyka). Wydanie z rękopisu tekstu źródłowego zamieszcza chronologicznie uporządkowane wykazy z uwzględnieniem kolejności kopistów: *Glosy polskie rękopisu* oraz *Indeksy wyrazów i form: Indeks do glos ręki II, Indeks do glos ręki III, Indeks do glos ręki IV oraz Indeks do glos ręki V*. Warto też wspomnieć o czterotomowej edycji krytycznej Elżbiety

²⁹ O tym m.in. A. Szymańska, *Glossa ordinaria jako podsumowanie osiągnięć glosatorów...*

³⁰ Wprowadzenie [w:] *Rozariusze z polskimi glosami. Internetowa baza danych...*

³¹ Słowniczki z uwagi na strukturę i zawartość miały różne określenia: „*Vocabularius ex quo* nazwany jest w przedmowie rozariuszem, bo róża wszystkie inne kwiaty przewyższa zapachem, granariuszem – dla cennych, tłustych ziarn, którymi karmi spragnionych wiedzy, wreszcie brewilogiem – dla krótkości podawanych informacji” – W. Żurowska-Górecka, *Słowniki polskie przed Bartłomiejem z Bydgoszczy* [w:] *Bartłomiej z Bydgoszczy i jego dzieło*, red. H. Popowska-Taborska, Warszawa–Poznań 1979, s. 62.

³² Zob. *Rozariusze z polskimi glosami*, red. E. Deptuchowa, Kraków 2020. Nowsza publikacja monograficzna patrz: K. Jasińska, D. Kołodziej, M. Leńczuk, *Dwa łacińskie rozariusze z polskimi glosami: Rozariusz dominikański*, Kraków 2022.

³³ *Rozariusze z polskimi glosami. Internetowa baza danych*, <https://rozariusze.ijp.pan.pl> [dostęp: 7.05.2023].

³⁴ *Cel i przedmiot badań* [w:] *Rozariusze z polskimi glosami. Internetowa baza danych...*, https://rozariusze.ijp.pan.pl/oprojekcie/cel_i_przedmiot_badan [dostęp: 7.05.2023].

³⁵ *Glosy polskie rękopisu „Sermones de tempore et de sanctis” nr XV 32 Biblioteki OO. Dominikanów w Krakowie z drugiej połowy XV wieku*, oprac. R. Laskowski, J. Reczek, Wrocław 1968.